

AZ IMMANENS SZENTHÁROMSÁGTAN.

AZ EGYHÁZ KRISZTOLOGIAI TANÍTÁSÁNAK ALAPJA.

Ha Dr. Nagy Géza Barth tanulmányának * I. része olvasása közben, melyben a theologia útját mutatja fel Schleiermachertől Barthig, azt kérdezzük, hogy mi az oka annak, hogy Schleiermacher „Istent az Universummal azonosítja“, „a szentháromságtant, Krisztus praëxistens voltát elveti“, hogy Schweizer Sándor „rendszeréből hiányzik az épület alapköve: a legbiztosabb és legobjektivebb forrása a theológiának: az élő, szuverén és *Krisztusban megtestesülő Isten*“, hogy Ritschlnak nincs szüksége „a Jézus Krisztus örökkévaló istenségének és elegettevő szenvedésének alázatos, hívő elfogadására“, hogy Troeltsch „Jézus Krisztus túlhaladásának lehetőségét is elismeri“, a feleletünk ez: mindennek az oka a *letérés* arról a fundamentumról, melyen egyedül vallhatta a keresztyén egyház: Jézus a Kyrios, a Krisztus.

Hogy Péterrel és a keresztyén egyházzal együtt e hitvallással felelhessen a theologus a caesarea-filippi-úti kérdésre, az egyetlen existenciális kérdésre, csak akkor teheti meg, ha hite s így minden theologiai megszólalása az immanens szentháromságtanban gyökerezik.

E nélkül nem lehet Jézus Krisztus praëxistens voltáról, Kyrios voltáról, nem lehet Istenről úgy beszélni, amint a Szentírás beszél. S ha a theologus megpróbálja, úgy kénytelen olyan káros tanításokba süllyedni, amelyeket a keresztyén egyház már az első századokban, magától elvetve, tévtanoknak minősített. De nem beszélhet a theologus a kijelentésről, a váltságról stb. tévedés nélkül, amíg nem az immanens szentháromságtan alapján áll.

Ez a legfontosabb, amit mai theológiánknak, — mely a múlt évtizedekben a krisztológiában oly sokszor téves úton járt — Athanasiustól (Cont. Ar. I:11, 17, 18, Ser. III. 7. Cont. Apoll. I:3) és Kálvintól (Inst. I. 13:2, 7, 8, 22) meg kell tanulnia. El kell vetnünk a Schelling-Hegel általi felfogással rokon formáját, valamint le kell mondanunk arról, hogy csak mint ökonomikus szentháromságtant tanítsuk és ismét vállalnunk kell e formáját. Csakis ez alapon tudunk a niceai és konstaninápolyi atyákkal összhangzóan tanítani Jézus Krisztusról.

* Dr. Nagy Géza: Barth theológiájának előzményei, kritikája és jelentősége. Debrecen, 1931.

A) Mielőtt tovább mennénk, ismertesük röviden a szentháromságtannak fentemlített három értelmezését.

1. Schelling és Hegel filozófiai rendszerében az Absolutum, vagyis az abszolút szellem életében három mozzanatot találunk. Az abszolút szellem önmagában, mint elvont eszme; az abszolút szellem kilépve önmagából, mint természet és világprocessus. A harmadik mozzanat a tárgyiasult szellem önmagára eszmélése, melyben felismeri az Absolutummal való azonosságát. Ezt a metafizikai spekulációt a teológiába átvíve, az Atya az abszolút szellemet jelenti a maga teremtés előtti elvontságában; a Fiú ennek az elvont Istennek a megjelenése, aktívvá létele, önmagából való kilépése, a Szentlélek pedig a mindeneket ismét egybeszerkesztő.

Amint látjuk, itt a szentháromságtan pusztán filozófiai spekuláció teológiai kifejezésekkel. Istent az örökkévalóságban aktivitás nélküli létezőnek fogja fel.

2. Az ökonomikus szentháromságtan szerint az isteni ökonomia, üdv munka kívánta azt, hogy Isten három formában jelenjék meg. Isten nem öröktől fogva Fiú, hanem azzá kellett lennie, hasonlóképpen nem öröktől fogva Szentlélek, hanem a világ érdekében lett azzá. A bűneset, a válság tette szükségessé azt, hogy Isten Fiú- és Szentlélek-Istenné legyen s így jelenjék meg.

E forma abba a súlyos tévedésbe esik, hogy a világ folyásától, a világ életétől teszi függővé az Isten lényegét. Igaza van a felfogással szemben Barthnak, amikor azt állítja, hogy nem a kijelentés és a válság hozta létre a Fiút, hanem fordítva.

3. Ezzel szemben az immanens szentháromságtan azt tanítja, hogy nem külső ok, az üdv munka miatt lett az egy Isten Atyává, Fiúvá és Szentlélekké, Isten lényege nem változik, Istenben nincsen változás, ő nem lett Szentháromsággá, ő öröktől fogva változhatatlanul ugyanaz, vagyis Isten öröktől fogva Atya, Fiú, Szentlélek s ennek a háromságnak immanens, örök, isteni alapja van.

B) Az immanens szentháromságtan ellen a legkönnyebb a szentháromságtan ellen is hangoztatott eme vádat felemlíteni: hogyan mer a theologus Isten immanens valóságáról megállapításokat tenni, hogyan meri az immanens szentháromságtant tanító theologus azt állítani, hogy Isten öröktől fogva olyan, amilyennek a tanban megfogalmazta?

Az immanens szentháromságtant tanító theologus egy cseppet sem áll másképpen, mint az ökonomikus szentháromságtant tanító. Az immanens szentháromságtant is a Kijelentés alapján meri tanítani a theologus. Jézus Krisztus a Kijelentés, mivel ő van, mivel ő itt van, azért mer, azért kell hogy a theologus így beszéljen. Nagyon igaz a Barth dogmatikájában (151 old.) levő ama megállapítás, hogy „az egyház joggal állította, hogy e tant (szentháromságtant) nem kitalálta, hanem az egyházat alkotó kijelentésről szóló bizonyágtételben megtalálta”. „Nem akar az Isten titkába belenyulni, amint azt gyakran szemére vetették, hanem elismeri azt. Elismeri az Isten valóságát úgy, amint a kijelentésben

megmutatta és megbizonyította". (U. o. 171.) Nem a görög Logos-spekuláció kedvéért született meg a szentháromságtan, hanem épen a görög filozófia szelleme, a pogány filozófia természetes gondolkozása elleni védekezésében találta meg az egyház a Bibliában ezt a fegyvert.

A szentháromságtant nem kedvelésből fogalmazta meg az egyház, hanem *kényszerítve* volt reá. Kálvin szavaival szólva „a végső szükség kényszerítette”. (Inst. I. 13:3.) A dogma képzésre nem az egyház hite ad alkalmat, nem az egyház hite igényli ezt a formát, hanem a tévtanító idézi elő. Az egyház védekezik a dogmával, az egyház számára védőfal, bástya a dogma. A szentháromságtan létrejöttének nem Irenaeus, Tertullianus, Origines és Athanasius az okozói, hanem Valentinus, samozatai Pál, Arius és a többi eretnekek. (Kálvin. Inst. I. 13:3.) Hogy ma a dialektikai theologia az immanens szentháromságtant Athanasiusnál is erősebb formában tanítja, annak oka Schleiermacher, Ritschl és követők. Amikor a keresztyén egyház hitét veszélyben látja, akkor kell a bástyát megerősítenie. Önvédelem és nem spekulációi hajlam szüli.

C) „Mivel Isten lényegében csak egy, miért beszélsz háromról: Atyáról, Fiuról, Szentlélekről? Azért, mert Isten az Ő Igéjében úgy jelentette ki magát, hogy ez a három, egymástól megkülönböztetett személy az egy valóságos örök Isten”. (Heid. Káté 25. kérdés.) Ezzel teljesen egybevág Kálvin megállapítása, hogy Isten a Kijelentésben „egy-Isten voltát aként tanítja, hogy egyúttal három, világosan megkülönböztetendő személyre mutat magában, amihez ha nem tartjuk magunkat, akkor Istennek csak puszta és türes neve röpköd agyunkban az igaz Isten nélkül”. (Inst. I. 13:2.)

Isten szentháromsága nemcsak egyes bibliai versek által igazolható (II. Kor. 13:13, Mt. 28:19), e verseknél sokkal fontosabb, hogy a Szentírásban Isten állandóan úgy lép elénk, hogy mi róla csak úgy beszélhetünk, mint Szentháromság-Istenről. Régi nagy theologusok — említsük csak Irenaeus nevét, vagy a magyarok közül Gelei Katona Istvánt — már a Genesis teremtés történetében meglátják azt, hogy ott a Szentháromság Isten áll előttünk. Nem egy elvont Isten, hanem aki szól, beszél s e beszéde, logosa által teremt, akinek Lelke ott lebeg a vizek felett. Irenaeus szerint Istennek az a Logosa, aki által teremtett, az szólalt meg Mózesnek a csipkebokornál, általa szólott Isten a prófétáknak s az lett az idők teljességében, az Atya által meghatározott időben testlé, szenvedő emberré!

Teljesen egyértelműleg tanít Barth, nem Ritschlel, Harnackal, hanem Irenaeussal, Kálvinnal és Gelei Katona Istvánnal Dogmatikája 152.-ik oldalán. Gyönyörűen fejti ki itt, hogy az Ige, a Logos nem ezelőtt 1931 évvel jelent meg először. Isten Logossa jelent meg a Horeben Mózesnek s adta tudtul Isten nevét és kötött szövetséget Mózes-sel. Az egész ótestamentomi bizonyágtételek tárgya e név és e szövetség. Az újszövetségi bizonyágtétel tárgya egyszerűen egy ember existenciája, akit az embereknek egy köre,

épen azoknak a bizonyágtévőknak köre, akik az Újszövetségben beszélnek, egy bizonyos oknál fogva el nem kerülhették, hogy ne nevezzék *ὁ διδασκαλος και κύριος* (Jn. 13 : 13), igen *ὁ κύριος μου και ὁ θεός μου* (Jn. 20 : 28). Miért? Azért, mert az a Logos, aki Mózesnek megjelent s aki most annak az embernek existenciájában a názáreti Jézusban testet öltött, ez a Logos indította, kényszerítette arra, hogy a názáreti Jézust, akiben a Logos most szemtől-szembe lépett az emberekkel, *Kyrios*-nak nevezzék. Ugyanazzal a névvel nevezzék a testté lett Logost, amint az Ótestamentum az Istent nevezte. (Jahve = Kyrios = Úr.)

Az egész Ótestamentumban Isten nem elvont Isten, hanem olyan, akinek Igéje, Logosa a prófétákhoz jön s irányítja általa a választott népet. Erről a Logosról mondja az Újtestamentum: „*ἐν ἀρχῇ* (in principio és nem in initio)* volt az Ige és az Ige Istennél volt és Isten volt az Ige.“ „Minden általa lett és nála nélkül semmi sem lett, ami lett.“ „Obenne volt az élet“, „És az Ige testé lett és lakozott közöttünk és szemléltük az ő dicsőségét, mint az Atya egyszülöttének dicsőségét, aki teljes volt kegyelemmel és dicsőséggel“. (János ev. prolog.) „Az Istent soha senki nem látta, az egyszülött Fiú, aki az Atya kebelében van, ő jelentette ki őt.“ (Jn. 1:18).

A názáreti Jézusról, akiről a jánosi írások ezt mondják a synoptikus evangéliumok is úgy írnak, mint aki olyanokat tett, amit ember nem tesz. Gyógyított. Ember nem bocsáthat meg bűnt, csak a Kyrios, az Úr. A synoptikusok szerint a názáreti Jézus azt tette, amit csak az Úr tehet.

Olvashatjuk a Kolossébeli-levél első fejezetét, a zsidókhöz írott levél prologusát, mindenütt úgy megtaláljuk az örök Logosról, a Kyriosról a bizonyágtételt, mint a jánosi prologusban.

Olyan áll előttünk, aki *ἶσος τῷ θεῷ* (Istennel egyenlő. Fil. 2 : 6. Jn. 5 : 18.), de aki mégsem az Atya, aki, amikor testben megjelent, megkülönböztette magát az Atyától „*ὁ πατήρ τοῦ κυρίου ἡμῶν*“. (A mi Urunknak Atyja. Ef. 1 : 3.) Az örök Igének, az örök Kyriosnak van Atyja, akitől jött s akihez megy. Ezért nevezik az Igét Fiúnak is „egyszülött Fiúnak“ (Jn. 3 : 16), akinek dicsősége volt az Atyánál a világ létele előtt. (Jn. 17 : 1—5.)

Az Atya és Fiú mellett a Szentírás egy harmadik isteni személyről is beszél: a Szentlélekről. (Mt. 28 : 20. II. Kor. 13 : 13. I. Pét. 1 : 2.) „Szentlélek“-nek „Istentünk lelké“-nek nevezi a Szentírás. (Mt. 28 : 20, I. Kor. 6 : 11, 3 : 16). Épen úgy felülről jön, mint az Ige (Csel. 2 : 1 s köv. Ján. 14 : 26). Amit az ember a maga erején nem képes megtenni, megteheti Istennek eme ereje által (I. Kor. 12 : 3). Az ó- és újtestamentom örökké munkálkodó, isteni művet végző Léleknek tartja, amit tesz az Isten tette, a pünkösti kitöltés előtt is már tevékeny volt. (I. Móz. 1 : 2, Luk. 4 : 18, Csel. 28 : 25.

* Thurneysen: Kommentar z. Johanin. Prolog. Zw. d. Zeiten. I. Jahrg. Heft. 1.

fil. 1 : 19. I. Kor. 2 : 13). Személyes tett tulajdonított neki : vizsgálat, tanítás, bizonyoságtétel (Ján. 14 : 26, 15 : 26.)

A fentiek alapján látjuk azt, hogy az egyház valóban nem kitalálta, hanem a kijelentésről szóló bizonyoságtételben megtalálta a szentháromságot s a theológiának így minden alapja megvan arra, hogy tanítsa : „ez a három egymástól megkülönböztetett személy, az egy igaz örök Isten.” (HK. 25.)

D) A szentháromságtanban sok embernek a „személy” a „három személy” fogalom ad nagy nehézséget, amint azt Kálvin is megállapítja (Inst. I. 13 : 2—3.) Ha az egyháznak ma kellene a szentháromságot megfogalmaznia, talán más kifejezést használna. A dogma nyelvét mindig a kor adja s amint látni fogjuk, akkor a legmegfelelőbb volt.

Barth Dogmatikája 139. oldalán utal arra, hogy milyen nehezen jutott az egyház megfelelő kifejezési formához, a *προσωπων* mellé megbuihatott a sabellianizmus a *ὁμοουσιαις* mellé a trithetizmus. Így legjobb volt a persona mellett dönteni. Ha tisztázzuk, hogy lényegében mit jelen e fogalom Barthal együtt vallhatjuk (Dogm. 163, 5), hogy a jövőben is a személy fogalmat kell használnunk a misterium trinitatis kifejezésére, mely az emberi reflektálás nyomában fakadó legprecízebb emberi megfogalmazás után is valóban miszterium.

Barth e kérdést úgy oldja meg, hogy kimutatja mi a különbség a „személyiség” és a „személy” között. „Persönlichkeit ist nichts anderes, als das eine konstituierende Moment des Wesen Gottes“. A személyiség az „én”, az öntudatos subjektum, az individum, vagy a dogma nyelvén *ουσια*, a substantia. Amint a régi atyák tiltakoztak az ellen, hogy Istenben három *ουσια*, három substantia lenne (non tres Domini sed unus Dominus), úgy a mi nyelvünkön kifejezve, nem három „én”, nem három „individuum”, nem „egy hármass öntudat” (Barth) van az Istenben, hanem egy „én”, egy individuum, egy öntudat, egy substantia, egy *ουσια*, egy Dominus. Ahol ezt nem látják, ott jelenik meg a tritheizmus.

Mi ezzel a személyiséggel szemben a személy? Barth Kálvinnek e nagyszerű megállapítását idézi : „Personam voco subsistentiam in Dei essentia quae ad alios relata, proprietate incommunicabili distinguitur“. „Személynek nevezem azt a létezési formát Isten lényegében, amely a többiekhez viszonyítva, ezekről az ő kizárólagos sajátját képező tulajdonságával különbözik” (Inst. 13 : 6) Tehát az egy essentiának három subszistenciája van. Három létezési forma az atyaság, a fiúság s a szentlélek, vagy a principium, sapientia és virtus Dei. (Kálvin.)

Mikor három isteni személyről beszélünk, egészen mást értünk, mint mikor három emberi személyről. A három emberi személy mellett három személyiség áll, vagyis Barth szerint *diversitas essentiae* van. Ugyanaz a személyiség, ugyanaz az én, ugyanaz az essentia, ugyanaz az Úr, az egyetlen, örök Isten van jelen mind a három személyben, csak más létezési formában. Amint Barth mondja,

Isten három módon mutatta meg, hogy ő az Úr, az Isten. Brunner is „Der Mittler“-jében hasonlóan ír. A személyben az isteni személyiség van jelen (236. o.) Ő maga, sajátos lény, a „szive“ van itt. (239.) „A személy nem transparens lepel, melyen keresztül világlik az isteni, hanem maga az isteni, ezért többé nem az isteni, hanem maga az Isten“ (241. old.). Az Isten jön s megszólítja az embert, mint „Én“ s azt mondja önmagáról: Én, az embernek pedig így szól: Te.

Már Athanasius tiltakozott az ellen (Cont. Ar. III. 4. Ser. I: 16), hogy a háromság azt jelentené, hogy Isten részekre osztható. A háromság az egy isteni lénynek három létezési formáját jelenti, mindenik a többiekhez viszonyítva, ezektől az ő kizárólagos sajátját képező tulajdonságával különbözik. Tehát a három létezési forma, egymásba bele nem olvasható, megnevezendő sajátosságra utal.

A dogma „persona“ fogalma, amint Kálvin is kimutatja (Inst. I. 13:4) a sabellianista tévelygés (s a későbbi schleiermacherizmus) ellen irányul. Nem egy idea, egy eszme jelent meg Jézusban, nem egy személytelen isteni erő, hanem egy személlyel állunk szemben. „Dei loquentis persona.“ (Kálvin Inst. I. 7:4.) Maga az egyetlen Isten személyisége, énje, essentiája szól.

Másfelől a patripassianizmus is teljesen ki van zárva a „persona“ használatával.

A háromságtannal az egyház a kijelentés alapján meri azt állítani, hogy az Isten lényegét e három létezési formában nyilvánuló tulajdonsága fejezi ki.

E) Az immanens szentháromságtan szerint Istenben e három személyt nem az időrend hívta elő, hanem immanens alapja van s Isten örökké Atya, Fiú (Ige) és Szentlélek, vagy Kálvin szavaival: Principium, Sapientia és Virtus. Nem az időben lett Isten Fiúvá és Szentlélekké, hanem öröktől fogva változhatatlanul. Amint Kálvin mondja a Szentháromságról szóló fejtegetéseit fejező mondatában „kétségtelenül világos, hogy Istenben örök időktől fogva három személy van“ (Inst. I. 13:29). Isten öröktől fogva Atya-Isten, öröktől fogva Kijelentő-Isten és öröktől fogva Szentlélek-Isten.

A theologus a Szentírás alapján a tévtanokkal szemben az elmondottakat megállapítja. Amint a Szentírás s a hitvallások teszik, írhat a „fons deitatis“-ról s ezzel kapcsolatosan a Fiú és Szentlélek generációjáról, amint azt a Helvét Hitvallás III: 2-ben teszi. De tovább e kérdést nem vezetheti. A továbbiak Isten örök titkai világába tartoznak.

Meggyőződésünk, hogy a theológiának szükséges a szentháromságtan e minden spekulációtól mentes immanens formáját ismét tanítani.

Borbáth Dániel.